

Dr. doc. MIHAI BĂCESCU
Muzeul de Istorie Naturală
„Gr. Antipa” Bucureşti

Nu-i desigur pentru nimeni o noutate faptul că în ultimele decenii preocupările pentru păstrarea monumentelor de cultură şi ocrotirea mediului în care trăim — capitalul cel mai valoros de patrimoniu — se înmulţesc în toate părţile, R.S. România nefăcînd nici ea excepţie.

Organisme internaţionale ca UNESCO au preluat activ între sarcinile lor şi protecţia biosferei. Acum 20 de ani s-a înfiinţat *Comitetul european al conservării naturii şi a resurselor sale*, afiliat *Consiliului Europei*; acest Consiliu duce o luptă permanentă — prin publicaţiile speciale şi prin conferinţe — pentru educarea tuturor păturilor societăţii în privinţa protecţiei mediului, pentru înţelegerea importanţei conservării naturii, nu numai pentru păstrarea anumitor fiinţe şi chiar pentru supravieţuirea omului de mîine.

O reţea de rezerve biogenetice păzeşte natura în diverse ţări ale Europei. În 1970 s-a declarat *Anul european al naturii* al cărui succes a constatat tocmai în opera de educare pronatura a publicului şi în special a elevilor, viitorii beneficiari ai naturii şi responsabili ei de mîine. (Gay, „Naturopa”, 1982).

Obişnuit se crede că protecţia naturii înseamnă protecţia unor specii ameninţate cu dispariţia, şi aşa era nu demult. Astăzi încă, în această grijă de protecţie intră şi habitatul — peisajele protejate în profilul omului, prin crearea de rezerve.

Reţeaua de rezervaţii a Europei a fost concepută ca o parte din reţeaua mondială de rezerve ale biosferei de care am spus că se ocupă direct UNESCO; „*Conservarea pentru dezvoltare*” este lozinca Comitetului european pentru protecţia naturii.

Comitetul de Miniştri ai Consiliului Europei şi Adunarea sa parlamentară, înfiinţează în 1962 *Comitetul de experţi pentru protecţia naturii şi a peisajelor*. Rolul Comitetului este de a favoriza şi promova un ideal de protecţie a unui patrimoniu natural comun tuturor locuitorilor Europei, fără a împieta asupra progresului economic şi social. Acest patrimoniu natural este ameninţat şi la noi ca şi în restul Europei de defrişări, de păscutul neraţional de folosirea nelimitată a pesticidelor, de poluările celor trei medii.

În anul 1963, *Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei* a lansat o carte a apei, cu scopul de a lupta contra poluării apelor, iar Comitetul

a devenit „Comitetul european pentru păstrarea naturii și a resurselor naturale. Anul a fost *Anul european al naturii* în care Conferința privind Conservarea Naturii a avut un mare răsunet în toate țările, trezind conștiința cetățenilor în privința pericolelor ce amenință patrimoniul natural.

Protecția mediului natural a fost legată încă din 1959 de muzee, prin *Comitetul internațional pentru monumente, locuri de artă, de istorie și de săpături arheologice*. Atunci s-au elaborat definițiile :

1) *Protecția naturii* înseamnă protecția vieții și a mediului respectiv : sol, ape, păduri, cu toate animalele, plantele, teritoriile și obiectivele ce prezintă un interes științific, estetic sau vital pentru om.

2) „Protecția frumuseții și caracteristicile peisajelor și a anumitor locuri (site) de interes cultural sau estetic, urban sau rural, realizate de natură sau de oameni, mai ales prin controlul activităților antropice ce le-ar putea atinge”.

Ele au ajutat să intre în conștiința organelor de decizie administrative și politice — la nivelul național și internațional — necesitatea protecției naturii.

Problemele s-au pus mai ales după război în Europa în reconstrucție: o urbanizare intensivă, rețelele rutiere, industrializarea rapidă, sincronizarea și chimizarea agriculturii, ș.a., reduc spațiul natural și poluează apele, aerul și solul, reducând viețile. De aici, strigăte de alarmă ale biologilor, a lumii artistice și a economiștilor, opuse inginerilor și industriașilor ce nu vor să vadă pericolul stricării mediului.

Acum 1—2 milioane de ani, omul trăia într-o natură ce-i era dușmănoasă. Datorită însă rezistenței sale și capacității de adaptare ajutate de inteligența sa, el nu numai că a supraviețuit, dar a ajuns să domine natura și să trăiască într-un echilibru pașnic cu ea. Revoluția neolitică de acum 14 000—12 000 ani, cu dezvoltarea culturilor și creșterilor de animale, prima adevărată epocă de aur a omenirii — a dat o și mai mare independență față de natură.

Acum 5000 de ani, o dată cu viteza creșterii demografice, cu dezvoltarea transporturilor și cu întemeierea cetăților, a început o altă revoluție.

Acum cca. 200 de ani, paralel cu progresul științei, a început însă revoluția industrială; sec. XIX a fost revoluționar în toate domeniile. Proccul continuă. Omul e stăpîn pe noi surse de putere cu care a început o nesăbuită exploatare a Naturii stricînd parte dintre elementele necesare vieții sale proprii.

Cîtă vreme a fost legat de natură — integrat în ea — el, omul a cunoscut-o prin intuiție, empiric. Țăranul de pretutindenă avea un simț adînc al echilibrului natural; pescarii și vînătorii erau mai rezonabili în isprăvile lor.

În evul mediu și pînă în sec. XVIII, au apărut chiar edicte ce opreau aruncarea dejecțiilor în cursurile de apă.

Cu setea de cuceriri provocată de revoluția industrială, legăturile omului cu natura s-au rupt de tot; mari defrișări pentru agricultură;

masive distrugeri de animale pentru piei, blănuri și uleiuri, spații largi pentru drumuri.

Primul ce a arătat nevoia de a proteja natura a fost A. Humboldt; apoi scriitori ca Chateaubriand, ș.a.

Primul parc — Pădurea de la Fontainbleu — 1859 — apoi Yellowstone — 1872. S-au creat și alte rezerve dar în țări izolate fără un plan politic global de pază și salvare a capitalului patrimoniului natural.

Primele încercări de a internaționaliza protecția naturii au fost în congrese : 1913, 1925, 1931, fără rezultate.

Abia, în 1947, în Elveția, se reunesc reprezentanții a 24 de țări spre a propune Crearea unei Uniuni internaționale pentru protecția naturii care din 1948 este patronată de UNESCO.

În 1975, a intrat în vigoare Convenția UNESCO pentru protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, Convenție ratificată în anul 1981 de 61 de state.

Articolul 2 al acestei Convenții sună astfel :

— monumentele naturale reprezentate prin formațiuni fizice și biologice ..... excepționale din punct de vedere estetic sau științific.

— formațiunile geologice și fiziografice, zonele naturale frumoase și zonele constituind habitatul speciilor animale sau vegetații amenințate, care au o valoare universală din punct de vedere științific sau al conservării.

Aceasta fiind pe scurt istoricul luptei ce se duce pe plan internațional — de la cel mai înalt nivel — pentru protecția patrimoniului natural, să vedem care este situația în R.S. România și care trebuie să fie rolul Muzeelor de științele naturii în această grea problemă cu care este confruntată omenirea în ajunul mileniului III.

La noi, primele preocupări de ocrotire a naturii încep la sfârșitul veacului al XIX-lea. Pictorul Nicolae Grigorescu, botanistul R. Greceanu și balneologul I. Bernat subliniază pitoreasca înfățișare a unor locuri, valoarea lor deosebită pentru artă și știință și cer ocrotirea lor.

În anul 1915, Antipa realizează o primă lege de protecție a păsărilor ihtiofage. În anul 1907 P. Antonescu, la Congresul internațional de agricultură de la Viena preconizează măsuri legislative pentru protecția peisajelor și conservarea onumentelor naturale respective.

În anul 1921 ia ființă Societatea de turism și protecția naturii iar savantul Emil Racoviță pune bazele Societății „Frăția munteană” avind ca scop și protecția naturii.

În anul 1930 apare prima lege de protecția naturii și ia ființă prima „Comisie a Monumentelor Naturii”.

În anul 1950 se publică a doua lege a ocrotirii naturii care stabilește că „Monumentele naturii sînt bunuri ale întregului popor, cu mare importanță științifică și de educare a maselor”.

Ocrotirea naturii la noi este o problemă de stat, întărită prin recente H.C.M.-uri. Urmează doar să se pună în aplicare hotărârile ce o privesc.

Inventarul patrimoniului nostru natural, cu excepția apelor curgătoare otrăvite de poluări, este încă important. El trebuie însă evidențiat și ferit

de distrugere, prin rezervații, prin neutralizarea gurilor otrăvite ale unităților poluante, fie ele guri de furnale fie canale de dejecții.

Biologii din muzeele de științele naturii prezenți în mai toate județele țării, precum și inginerii silvici sint persoanele competente ce vin în contact nemijlocit cu patrimoniul natural.

Muzeologii biologi, prin principala lor funcțiune, aceea de a aduna flora și fauna locală, actuală și urmele vietăților trecute, de a recunoaște cuiburile fosilifere ori importante aflorimente geologice locale, pentru îmbogățirea expozițiilor de bază publice și a colecțiilor științifice de schimb și de cercetări, au datoria :

1. să sesizeze organele administrative județene despre importanța acestor descoperiri;

2. să recunoască și să anunțe Comisia Monumentelor Naturii, orice peisaj și orice loc important din punct de vedere științific din raza muzeului lor;

3. să militeze pentru păstrarea lor ori de unde le-ar veni amenințarea : urbanism, împlintări de mari obiective industriale, folosirea pesticidelor, etc., prin asigurarea mijloacelor de a face nepoluante deșeurile lor pentru sol, aer și mai ales ape;

4. altă datorie e să culeagă folclorul științelor naturii, capitol strâns legat de patrimoniul natural, și de istoria culturală a poporului roman.

De exemplu, în județul Hunedoara sint câteva rezervații importante : Peștera de la Tecuri, Arboretumul Simeria, Pădurea Bejan, Parcul Național Retezat. Grijă pentru aceste rezervații trebuie să fie mereu vie.

Se cunoaște că muzeul este o instituție de educație și că acest fel de educație este mai acceptat de către public pentru faptul că îi prezintă într-o manieră atractivă — obiecte reale din natură, istorie sau artă, ce se impune mai ușor înțelegerii lui decît o carte sau o conferință. De aceea și protecția mediului ambiant poate fi prezentată concret și convingător, căci măcar un început al protecției naturii se realizează prin intrarea în conștiința oamenilor a necesității păstrării integrității peisajelor, a respectării plantelor și animalelor și a operelor create de om. Această intrare în conștiință se poate realiza prin :

- imagini convingătoare. De exemplu : prezentarea unei livezi sau a unui colț de pădure, cu frunzele albite de praful fabricii de ciment, cu 70 la sută din puterea de asimilare clorofiliană redusă;

- riuri irizante de petrolul întins la suprafață;

- stupi cu albine și păsări insectivore moarte alături (prigorii rîndnici, etc.) din pricina stopirii livezilor cu pesticide din avion;

- prin prezentarea unui rîu cu pești morți pe maluri, și aici-ar putea da exemplul Streiului, frumosul rîu ce scaldă județul Hunedoara, dar a cărui viață a fost nu demult complet distrusă de dejecțiile otrăvitoare de la industriile din amonte; vor trebui 5—10 ani să se poată reface flora și fauna lui;

- scheme de cum se dispersează în oceane poluanții;

- scheme de cum se infiltrează poluanții în apele freatice, infestînd izvoarele, fîntînile;

— scheme de cum sînt transportați toți poluanții — eldar și cel aruncați în aer de furnale și întorși iar de către ploii pe pămînt și duși prin pîraie, riuri, fluvii spre mare;

— conferințe asupra efectelor diversilor poluanți, asupra sănătății publice.

Un mijloc de protecție a unor elemente ale naturii — aparent ciudat la prima vedere — dar care ar putea reprezenta o soluție extremă într-un viitor apropiat, dacă nu se va milita îndeajuns pentru protecția mediului ambiant — este îngrijirea animalelor și plantelor pe cale de dispariție în grădinile zoologice și botanice. Altminteri în ultima fază a distrugerii peisajelor, doar dioramele vor mai aminti generațiilor viitoare cum a fost mediul de viață al multor ființe dispărute sau devenite mari rarități.

Grădinile zoologice au reușit deja să refacă mici stocuri din caii sălbatici ai Mongoliei (ce ajunseser doar la 150 exemplare în natură), bizonii Europei (ajunși la 201 exemplare), cerbul lui David (494 indivizi), rața din insulele Hawaii, și în ultima vreme ursul Panda, simbolul internațional al ocrotirii naturii.

E de ajuns să privim în jurul nostru — și mă refer doar la generația care a trecut ușor peste 50 de ani — ca să ne dăm seama de uriașele schimbări petrecute în natura locului, în acest scurt interval, schimbări urbanistice, rutiere, industriale, agricole, etc.

Or nemaicunoscuta creștere a populației pămîntului va duce la dublarea numărului de oameni în mai puțin de 100 de ani de acum încolo. Nevoile acestor oameni vor forța mediul natural în toate compartimentele lui: alte secări de zone inundabile, băltoase și mlăștinoase, — cîte au mai rămas ici și colo și la noi — locul de trai al atîtor păsări — scormoniri tot mai extinse în măruntaiele pămîntului pentru cărbuni și minereuri; otrăviri tot mai complete a cursurilor de ape ce trec pe lângă astfel de exploatare și industrie; și mai ales masive despăduriri pentru agricultură.

Toate acestea vor restrînge pînă la dispariție mediul natural — patrimoniul natural de care vorbim — al plantelor și animalelor de pretutindeni, începînd cu mamiferele mari și păsările cu regim alimentar ihtiofag.

Și de aceea — tot legat de Muzeele de Științele Naturii — oamenii au început a se gîndi că s-ar putea păstra fragmente din patrimoniul natural măcar în grădinile zoologice, acele muzee vii cum li se mai spune; ele vor contribui și la calitatea mediului urban, artificial al omului și vor transmite mesajul educativ al mediului înconjurător oamenilor în același timp.

Așadar, departe de a fi desființate — cum o cer anumite voci, considerîndu-le ca un lux — se pare că ele vor trebui înmulțite pretutindeni, unde mai ales marile mamifere sînt amenințate cu dispariția. Ele vor ajunge poate singurele oaze verzi între monștrii de fier și beton ai orașelor. Ele vor fi locuri de recreație — ca și grădinile botanice — împlinindu-se astfel din plin sarcina lor de educație a maselor. *Educația prin mediul*

natural este o educație ce prinde mai ușor și este și o bază serioasă de cercetări.

Geniul inventiv al omului va continua să descopere lucruri noi, deci va continua să creeze și probleme noi mediului natural. Guvernele, toți factorii de răspundere și toți muzeologii trebuie să vegheze ca resursele naturale ale apelor, pădurilor, etc. să nu fie distruse ci exploatate științific, cu entuziasm și imaginație dar și cu rigoarea competenței.

Desigur, toate categoriile de muzee au sarcina de a aduna, cerceta, conserva și păstra pentru viitor obiectele respectivelor specialități. Nevoia însă de a păstra din patrimoniul natural este mai acută căci este vorba în ultimă analiză nu numai de dispariția vietăților ci de a ne înrăutăți sau chiar distruge însuși mediul în care respiră omul.

Căci bine spunea William Beebe, primul scufundător la 800 de m în ocean și conducător al secției ornitologie a marii grădini New York — eze : „Frumusețea și geniul unei opere de artă pot fi reconceptuate, dacă a fost distrusă prima ei expresie materială; o armonie stinsă poate inspira încă un compozitor; dar dacă ultimul individ al unei specii de creaturi vii nu mai respiră ar trebui să se nască încă odată pământul pentru ca vietea respectivă să existe iar”.

În ciuda perspectivelor sumbre enunțate, trebuie să rămânem optimiști cu gândul că mintea ageră a reprezentanților societății omenesti de mâine, odată cu noile restringeri și amenințări ale patrimoniului natural, vor ști sisteme ale biosferei și ecosistemele artificiale noi create, urbanistice industriale și agrare.

LES MUSÉES ET LA PROTECTION DU MILIEU AMBIANT

R é s u m é

Dans cet article l'auteur développe l'idée d'après laquelle les musées ont la mission de militer pour conserver le patrimoine naturel de la zone en laquelle on déploie l'activité par tous les moyens qu'ils les restent à la disposition :

- l'éducation du public par les expositions thématiques;
- la sensibilisation des organes de décision ;
- la popularisation du patrimoine naturel qui est digne d'être conservé;
- la découverte de nouvelles zones qui sont menacées de modifications anthropiques.